

ȚINEGHE CRISTINA DINA

Problema Maramureșului istoric. 1919 – 1923
Rezumat

Prin abordarea problemei *Maramureșului istoric. 1919-1923*, ne-am propus să analizăm contextul care a determinat scindarea vechiului comitat Maramureș la sfârșitul primului război mondial din perspectiva deciziilor luate la Conferința de Pace de la Paris și a negocierilor bilaterale româno-cesoslovace derulate în scopul stabilirii unei frontiere comune care să corespundă intereselor ambelor state. La aceste direcții majore de cercetare s-au adăugat prezentarea situației etnodemografice a regiunii – menită să ajute la conturarea unei baze informative minimale necesare înțelegerii aspectelor abordate pe parcursul lucrării - precum și referințele la scurtul episod al introducerii administrației românești în Maramureșul de la nord de Tisa.

Prezența *Tabloului etnodemografic al Maramureșului istoric la începutul secolului al XX-lea* în economia lucrării se justifică, după părerea noastră, prin regăsirea frecventă a argumentelor etnice în dezbaterile politico-diplomatice ce au precedat scindarea fostului comitat Maramureș precum și pentru facilitarea identificării localităților menționate. În acest sens am considerat că este utilă reproducerea în scop comparativ a datelor recensământului ungar din 1900 respectiv a statisticii elaborate de către liderii politici maramureșeni. Totodată precizăm că zona geografică la care ne raportăm este cea a vechiului comitat Maramureș și nu doar fragmentul care face parte din componența statului român. Facem această subliniere datorită faptului că Maramureșul se regăsește într-o serie de lucrări ca entitate politico-administrativă ce corespunde actualei organizări.

Tratarea problematicii legate de prezența Maramureșului în dezbaterile forului parizian, în cadrul capitolului *Problema Maramureșului istoric la Conferința de Pace de la Paris*, s-a realizat prin raportarea la programele naționale formulate de entitățile etnice care au formulat revendicări ce includeau arealul maramureșan precum și la obiectivele de război ale marilor puteri și ale soluțiilor formulate de acestea pentru rezolvarea problemei naționalităților din Imperiul austro-ungar. Scopul acestui studiu integrat s-a bazat pe

reconstituirea raportului între programele politice formulate de către diverșii actori politici zonali pe de o parte și formula statală elaborată în final de către factorii decidenți pe de altă parte.

Dezbaterea negocierilor româno-cehoslovace pentru trasarea graniței comune, în cadrul capitolului *Negocierile româno-cehoslovace pentru trasarea frontierei bilaterale (1920-1923)*, a impus conturarea contextului politico-diplomatic zonal pentru înțelegerea modului în care au decurs aceste tratative înainte de trecerea în revistă a negocierilor propriuzise. Trebuie totodată menționat faptul că analiza noastră privind trasarea frontierei în zona Maramureșului istoric a impus raportarea la chestiunea mai largă a trasării frontierei de nord a României dat fiind faptul că pe parcursul evoluției negocierilor segmente ale Maramureșului s-au regăsit pe agenda tratativelor împreună și indivizibil legate de zone ale Sătmăruului ca părți componente ale liniei de frontieră formulate de către părțile implicate.

Demersul nostru a inclus și prezentarea foarte succintă a *Instaurării administrației românești în Maramureș* ca parte componentă a procesului de fixare a noilor granițe ale statului român și cu referiri la scurta perioadă în care Maramureșul de la nord de Tisa a fost parte componentă a României. Totodată, având în vedere că în cuprinsul lucrării se fac referiri la localități mai mult sau puțin facil de identificat, am elaborat ca instrument de lucru, în completarea informațiilor cuprinse în *Tabloul etnodemografic al Maramureșului și Indicatorul localităților din Maramureșul istoric*.

Finalitatea studiului nostru, axat pe coordonatele menționate, este sintetizată în *Concluziile* care oferă tabloul sintetic al problematicii abordate.

Din punct de vedere cronologic perioada propusă pentru analiză este 1919-1923 limitele temporale fiind raportate la începerea Conferinței de Pace de la Paris respectiv numirea de către Conferința Ambasadorilor a comisiei de delimitare a frontierei româno-cehoslovace. Am considerat însă că este util să prezentăm finalitatea practică a deciziilor politice și a negocierilor româno-cehoslovace astfel încât capitolul privind negocierile româno-cehoslovace cuprinde un Epilog politico-diplomatic privind fixarea definitivă a frontierei româno-cehoslovace în anii 1923-1930.

Argumentația care ne-a determinat să propunem o astfel de temă de cercetare s-a bazat pe lipsa unei abordări istorice care să analizeze în mod integrat cauzele politice, etnice, geo-strategice etc, ce au favorizat scindarea Maramureșului istoric între România și Cehoslovacia.

Istoriografia dedicată Maramureșului a înregistrat o orientare predilectă a istoricilor spre perioada istoriei medievale sau pre-moderne. Dintre lucrările cu acest subiect se remarcă *Diplomele maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea* editate în 1900 de către dr. Ioan

Mihaly de Apșa¹ și valorificate de către Radu Popa în demersul său de a reconstitui realitățile social-politice ale *Țării Maramureșului în veacul al XIV-lea*. Studiile publicate în revista *Turul* încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea sunt de asemenea contribuții însemnate la cunoașterea istoriei maramureșene, iar dintre acestea vom face referire doar la seria de studii dedicate familiilor nobile maramureșene de Gheorghe Petrovay (*Turul*, 1893-1897, 1901). Acestui subiect îi sunt dedicate de asemenea și lucrările *Patronime maramureșene: genealogia familiei de Dolha și Petrova: nobili maramureșeni urmași ai dacilor liberi* (București, 2003) și *Enciclopedia familiilor nobile Maramureșene de origine română* (Cluj-Napoca, 2006) a lui Alexandru Filipașcu precum și lucrarea lui Csánky D., *Máramaros megye és az oláhság a XV században* (Comitatul Maramureș și valahimea în veacul al XV-lea, Budapesta, 1889) și cea a lui Joódy Pál, *Cercetarea calității de nobil în comitatul Maramureș. Anii 1749-1769* (Cluj-Napoca, 2003).

Subiectul abordat de noi nu se regăsește ca obiect de analiză în scrierile dedicate Maramureșului și/sau Conferinței de Pace de la Paris. În *Istoria Maramureșului*² Alexandru Filipașcu se limitează doar să consemneze pierderea unei treimi din vechiul comitat Maramureș prin includerea celelalte părți la statul cehoslovac iar în volumele consacrate Maramureșului în preajma unirii din 1918, respectiv *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională. Documente. 1848-1918* (București, 1981); *Maramureșul și Unirea. 1918* (Baia Mare, 1968) cercetarea s-a raportat la regiunea actualului județ Maramureș cu accent pe implicarea acesteia în evenimentele ce au precedat Marea Unirea de la 1 decembrie 1918.

În studiul dedicat activității diplomatice a lui Alexandru Vaida-Voevod la Conferința de Pace de la Paris, V.V. Tilea abordează sintetic și problema Maramureșului istoric prin referirile sale la negocierile româno-ruse pentru încheierea tratatului din 1916, poziția lui Ion. I. C. Bratianu la Conferința de Pace față de trasarea frontierei nordice, și eforturile lui Al. Vaida-Voevod de a obține întregul Maramureș³. Abordarea nu depășește însă un nivel pur informal deși face referire la disponibilitatea Cehoslovaciei de a da satisfacție revendicărilor formulate de politicianul român, aspect nerelevat de documentele oficiale ce au stat la baza documentării noastre.

Nici lucrările mai noi dedicate Maramureșului nu aduc un aport informativ substanțial acestui subiect, lucrarea lui Marian Nicolae Tomi *Maramureșul istoric în date* (Cluj-Napoca,

---

¹ Primul volum a fost publicat în 1900 iar al doilea volum a rămas în manuscris (cf. *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 219). În acest context trebuie menționată și o altă lucrare a lui Ioan Mihalyi de Apșa, rămasă tot în manuscris, respectiv *Pământul Maramureșului în timpul preistoriei* (cf. Valentin Hossu-Longin, *Soarele din poartă*, București, 1989, p. 36).

² Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940.

³ V.V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României. Nov. 1919 – martie 1920*, Sibiu, 1925, p. 149-154.

2005) oprindu-se din punct de vedere cronologic la epoca modernă. Este de subliniat totodată că în raport cu scrierile istorice, semnificative dar totuși insuficiente, bibliografia cu subiect etno-folcloric înregistrează o atenție mult mai consistentă din partea specialiștilor⁴.

Din perspectiva istoriografiei străine, problematica scindării Maramureșului istoric nu se regăsește ca obiect individual de analiză el fiind abordat preponderent prin prisma analizelor dedicate Ruteniei Subcarpatice. O excepție poate fi considerată lucrarea lui Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris*⁵ care abordează, deasemenea foarte sintetic, problema Maramureșului istoric în context postbelic. Referirile însă se rezumă la definirea poziției lui Brătianu față de frontiera nord-vestică a României și la unele precizări extrem de lacunare ce vizau propunerile comisiilor teritoriale, română și cehoslovacă⁶.

Diferența majoră între istoriografia română și cea străină se reflectă însă în documentele puse în circulație prin elaborarea colecțiilor de documente. Astfel, dacă majoritatea țărilor europene participante la Conferința de Pace și-au publicat încă din primii ani postbelici documentele care surprind deciziile majore luate în cadrul acestui for, istoriografia română este și în acest moment privată de accesul la documentele primare, înțelegând prin acestea documentația pe care s-au bazat delegații Marilor Puteri în comisiile teritoriale precum și procesele verbale ale acestora.

Documentarea subiectului abordat s-a bazat pe colecțiile de documente grupate tematic precum și pe documentele (originale, copii, microfilm etc) existente în Arhivele Naționale ale României, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe și Arhivele Militare – Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești. În prima categorie se includ cele două colecții care însumează documentele rezultate din activitatea organismelor de conducere ale Conferinței de Pace, Consiliul celor Patru și Consiliul Miniștrilor de Externe, respectiv *Papers relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference. 1919*, publicată la Washington între anii 1943-1947 și *Documents on british Foreign Policy 1919-1939*, a cărei primă serie a fost editată de Rohan Butler și J.P.T. Bury la 1920. Pentru identificarea punctelor de vedere formulate de către comisiile teritoriale din cadrul Conferinței de Pace de la Paris s-au consultat procesele verbale ale acestora, publicate integral sau parțial în *Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des*

---

⁴ Vezi în acest sens lucrarea cu caracter exhaustiv : Dorin Ștef, *Istoria folcloristicii maramureșene. Bibliografia generală a etnografiei și folclorului maramureșean*, Editura Ethnologica, Seria Cultura Tradițională, Baia Mare, 2006.

⁵ Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomatia lui Ion I.C. Brătianu*, Iași, 1995.

⁶ *Ibidem*, p. 153-153.

*Carpates. 1918-1937*⁷ și *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegația maghiară la Conferința de Pace de la Paris. (1920)*⁸. Punctul de vedere al delegației maghiare a fost reprodus după nota referitoare la Rutenia așa cum a fost consemnată în *Les negociation de la paix hongroise. Compte-rendu sur les travaux de la délégation de paix de Hongrie à Neuilly sur Seine de janvier à mars 1920*⁹. Aceste documente surprind în linii generale propunerile formulate și deciziile luate în cadrul Conferinței de Pace. Ele au fost însă completate, mai ales în ceea ce privește argumentarea invocată de către statele direct interesate, pe baza unor documente inedite.

Desfășurarea negocierilor româno-cehoslovace pentru fixarea frontierei comune a fost analizată pe baza documentelor aflate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și a Ministerului Apărării Naționale, publicate de altfel în decursul documentării¹⁰. Parcurgerea firului logic al evenimentelor a ridicat însă uneori probleme iar încercarea noastră de a identifica finalizarea unor decizii nu a dus la nici un rezultat. În această ordine de idei se înscrie încercarea noastră de a identifica deciziile luate de către Consiliul de Miniștri în legătură cu unele probleme comunicate de către Ministerul de Război sau Ministerul de Externe dar cercetarea documentelor create de către această instituție nu ne-a condus la nici un rezultat.

Cu toate acestea credem că demersul nostru a reușit să creioneze deciziile și evenimentele care au influențat și determinat în cele din urmă fixarea frontierei româno-cehoslovace.

O precizare importantă trebuie făcută în legătură cu faptul că Maramureșul istoric nu apare ca problemă de sine stătătoare în analiza Marilor Puteri și a comisiilor teritoriale care au făcut propuneri de soluționare a problemei frontierelor. Ea este subscrisă chestiunilor legate de Rutenia Subcarpatică deoarece factorii decidenți ai Conferinței de Pace și politicienii cehoslovaci nu s-au raportat la aceasta ca la o entitate alcătuită din sub-entități cu trecut istoric distinct ci ca la o regiune ruteană clar delimitată. În consecință, problema Maramureșului istoric la Conferința de Pace de la Paris a

---

⁷ *Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates. 1918-1932*, (în continuare *Documents diplomatiques français...*), documents recueillis par Magda Ádám, György Litván, Mária Ormos, vol. I octombrie 1918 – août 1919, Budapest 1993

⁸ *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegația maghiară la Conferința de Pace de la Paris. (1920). Ediție critică*, coord. Cristina Țineghe, București, 2008.

⁹ *Les negociation de la paix hongroise. Compte-rendu sur les travaux de la délégation de paix de Hongrie à Neuilly sur Seine de janvier à mars 1920* publié par le Ministère Hongrois des Affaires Etrangères, Hongrie, Ministère Hongrois des Affaires Etrangères, Budapest, Imprimerie Victor Hornyánszky, 1920 -1921, vol. I

¹⁰ *Dezmembrarea Maramureșului istoric: decizii politice, reacții și consemnări în mărturii contemporane (1919-1923)*, Editor Cristina Țineghe, București, 2009.

fost abordată prin prisma deciziilor luate în legătură cu Rutenia, respectiv cu frontiera nordică a României, abordarea fiind impusă de optica factorilor politici.

Abordarea ***Problemei Maramureșului istoric. 1919-1923.*** din perspectiva trasării definitive a frontierei româno-cehoslovace a impus raportarea acesteia la câteva coordonate majore de cercetare respectiv prezența Maramureșului istoric pe agenda Conferinței de Pace de la Paris, instaurarea administrației românești în întreg Maramureșul, atât de la sud cât și de la nord de Tisa, și negocierile româno-cehoslovace pentru trasarea frontierei comune.

Fiecare dintre direcțiile de cercetare menționate a impus însă la rândul său reconstituirea cadrului politico-diplomatic și geo-strategic care a influențat direct factorii politici implicați, strategiile și deciziile elaborate de aceștia în apărarea intereselor specifice statelor pe care le reprezentau.

Analiza modului în care a fost reprezentat Maramureșul la Conferința de Pace nu putea să excludă planurile de reorganizare a spațiului ce a aparținut în perioada ante-belică Imperiului austro-ungar elaborate înainte de încheierea războiului și care concentrau direcțiile majore urmate de reprezentanții Marilor Puteri în timpul dezbaterilor ce au avut loc la Paris. La rândul lor grupurile etnice din zona Maramureșului istoric și-au formulat propriul program politic, expresie a năzuințelor politice și a gradului de dezvoltare ca entitate politică, etnică și culturală, susținute fie de mișcări naționale mai ample fie de strategia politică a unor state direct interesate.

Din această perspectivă soarta politică a Maramureșului istoric trebuie raportată în primul rând la soluțiile conturate de către grupurile de experți ale Marilor Puteri pentru regiunile din fostul Imperiu austro-ungar care s-au detașat de acesta pe baza principiului naționalităților elaborate pe baza unor studii și analize bine documentate dar și influențate uneori de propaganda abilă a liderilor politici zonali. Soluțiile propuse pentru Maramureșul istoric, văzut ca parte componentă a Ruteniei datorită preponderenței elementului etnic rutean, converg în principiu spre alipirea la unul din cele trei state : Cehoslovacia, Ungaria, România și într-o foarte mică măsură spre includerea într-un potențial stat ucrainean pentru care milita mișcarea națională ucraineană.

Un impact major asupra deciziei finale l-a avut diplomația foarte abilă a lui Eduard Benes și Tomas Masaryk care au reușit să convingă diaspora ruteană din S.U.A. să susțină și să promoveze soluția includerii Ruteniei Subcarpatice la Cehoslovacia.

Din perspectiva României, cercetările conturează o discrepanță majoră între strategia politico-diplomatică promovată de către guvernul român, atât în perioada negocierilor pentru încheierea tratatului din 1916 cât și în timpul Conferinței de Pace de la Paris, și programul

politic al elitei politice maramureșene care susținea includerea întregului Maramureș la România. Astfel, în decursul perioadei cât delegația română la Conferința de Pace de la Paris a fost condusă de către Ion I.C Brătianu frontiera solicitată de statul român în regiune era delimitată de râul Tisa. Abia după ce Alexandru Vaida-Voevod devine șeful acestei delegații se va încerca obținerea unei granițe care să asigure integritatea vechiului comitat Maramureș. Demersul este însă tardiv dat fiind faptul că, la propunerea comisiei cehoslovace din cadrul Conferinței de Pace, Marile Puteri deciseră includerea Ruteniei Subcarpatice, și implicit și a Maramureșului de la nord de Tisa, la Cehoslovacia.

La rândul său Ungaria a formulat pretenții asupra Ruteniei Subcarpatice invocând în sprijinul acestora o serie de argumente susținute de o documentație foarte stufoasă și încercând să valorifice în favoarea ei toate momentele tensionate care au marcat contextul politic zonal.

Decizia finală a fost favorabilă Cehoslovaciei dar condiționată de obligația impusă acesteia în sensul garantării drepturilor minorității rutene.

Principalul argument în favoarea acestei decizii a fost apărarea drepturilor naționale ale rutenilor și convingerea că acestea își vor găsi soluționarea în cadrul statului cehoslovac. Dată fiind preponderența argumentelor etnice în luarea deciziilor politice am considerat că se impune trecerea în revistă a situației etnodemografice specifice Maramureșului istoric pentru a se putea analiza întreaga motivație bazată pe respectarea principiului naționalităților și invocată atât de Marile Puteri cât și de părțile direct interesate.

Constituirea statului național unitar român este o temă favorizată de către istoriografia română astfel încât procesul instaurării administrației în teritoriile ce au făcut parte din fosta monarhie austro-ungară este bine documentat prin studii, lucrări și colecții de documente. Din perspectiva Maramureșului acest proces a fost abordat însă din prisma instaurării administrației românești în actualul județ Maramureș iar zona de la nord de Tisa nu a făcut obiectul unei astfel de documentări decât foarte recent și doar tangențial. Prin urmare cunoașterea acestui moment este aproape necunoscut în istoriografie iar demersul nostru nu a fost, din păcate, în măsură să abordeze în detaliu acest subiect datorită lipsei surselor documentare chiar dacă în linii mari acesta a fost conturat.

Includerea întregului Maramureș în sistemul administrativ al statului român a intrat însă în contradicție cu deciziile Conferinței de Pace de la Paris care vizau includerea lui în componența statului cehoslovac ca parte componentă a Ruteniei Subcarpatice. Aceste decizii au determinat Cehoslovacia să solicite României retragerea trupelor și administrației ei din teritoriul ce îi fusese atribuit exprimându-și totodată disponibilitatea pentru începerea

tratativelor în vederea stabilirii unei frontiere care să corespundă intereselor ambelor state. Debutul și evoluția acestor tratative au loc în contextul dominat de tensiunile politico-diplomatice specifice anului 1920 iar din perspectiva celor două state direct interesate, România și Cehoslovacia, ele vor purta și amprenta realităților interne respectiv a viziunii lor politico-strategice menite să le garanteze frontierele nou trasate.

Interesele statului cehoslovac față de Rutenia Subcarpatică au fost dictate de poziția geo-strategică a acesteia, de resursele ei naturale dar mai ales de căile de comunicație vitale pentru acea perioadă dominată de implementarea noilor entități politico-statale. Având relații extrem de încordate cu Polonia datorită regiunii Teschen și promovând o politică de apărare a frontierelor în fața posibilelor revendicări ungare, Cehoslovacia va insista pentru aplicarea liniei trasate de către Conferința de Pace la 8 august 1919 și cuprinsă în Tratatul Frontierelor semnat la Sevres la 10 august 1920 deoarece aceasta îi garanta în mare măsură exploatarea căilor de comunicație ce legau Satu-Mare cu Sighetu Marmației și Frasinul și care-i asigurau legătura cu Rusia prin Ucraina.

La rândul său, România era direct interesată de aceste căi de comunicație tot din considerente militare și geo-strategice. Promovând o politică de apropiere față de Polonia și Cehoslovacia, România trebuia să-și apere granițele estice și vestice în fața Rusiei și Ungariei și să-și asigure libertatea tranzitului și a comunicațiilor cu potențialii aliați în cazul unui conflict armat. Pe de altă parte statul român trebuia să aibă în vedere revendicările asupra întregului Maramureș de la nord de Tisa formulate de elita politică românească din regiune și susținute prin argumente istorice, economice și politico-strategice. Cercetarea documentelor de arhivă indică o atitudine extrem de favorabilă din partea Ministerului de Război față de aceste argumente pe care de altfel și le va însuși în mare măsură și le va promova în negocierile ulterioare.

Ambiguitățile diplomației românești și, poate, lipsa de convingere a Guvernului român în susținerea punctului de vedere formulat de către Ministerul de Război determină retragerea administrației și trupelor românești pe Tisa. Venirea lui Take Ionescu la ministerul de externe determină conturarea unei poziții mult mai clare în problema Maramureșului istoric iar politicianul român, uzând de interesul Cehoslovaciei pentru încheierea unei alianțe cu România, a fost intransigent în a solicita Tisa ca frontieră pe tot traseul ei salvând astfel zona de la sud de Tisa ce trebuia să revină Cehoslovaciei.

Trasarea granițelor statelor nou apărute a fost un proces foarte complex bazat pe un set de principii dintre cele mai diverse: etnice, politice, economice, strategice etc. Raportând problema Maramureșului istoric la acest proces putem spune că atât Cehoslovacia cât și

România au avut în vedere apărarea intereselor lor generale în poziția adoptată pe parcursul negocierilor dar, în timp ce pentru statul cehoslovac această regiune era o doar o piesă importantă în buna funcționare a statului nou creat pentru România, prin efectele pe care maramureșenii le-au resimțit ulterior, soluția adoptată nu a fost una benefică.